

Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΞΕΝΑΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΤΗΝ «ΕΛΕΝΗ» ΤΟΥ ΕΥΡΙΠΙΔΗ

‘Η μελωδία μου άκολουθεϊ τήν άρχαία άττική γλώσσα

Η ΤΡΑΓΩΔΙΑ ΣΥΝΟΛΟ ΕΝΙΑΙΟ ΜΕ ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

‘Ο μεγάλος Έλληνας συνθέτης Γιάννης Ξενάκης, με την ευκαιρία της αύρινης και μεθαυριανής παρουσίασης της «Ελένης» του Ευριπίδη από το Έθνικό Θέατρο στην ‘Επίδαυρο, σε σκηνοθεσία ‘Αλέξη Σολομού και με μουσική που σύνθεσε ο ίδιος ειδικά για την παράσταση αυτή, έγραψε το παρακάτω ενδιαφέρον κείμενο για τον τρόπο απόδοσης της άρχαίας τραγωδίας:

‘Η άρχαία τραγωδία είναι και θα μείνει φαίνεται, στους έρχόμενους αιώνες, δείγμα πολιτισμού, κομμάτι του ξεχωριστού ελληνικού εθνομαιατος του —ε— αιώνα.

‘Αξίζει λοιπόν ο τωρινός νεαρός Έλληνας λαός, στον καθημερινό αγώνα να εμφάνισή δικό του ξεχωριστό πρόσωπο, να τεντώσει τη ψυχή στη πηλή του λησμονημένη ρίζα.

‘Αλλά ή ρίζα αυτή πρέπει να είναι, όσο το δυνατό πιο άτόφια, αλλιώς θα είναι σαν να έφτηνε ανάμεσα σ’ αυτόν και το εθνομαιατος εκείνο, έναν καθρέφτη, που θα αντανακλούσε μόνο τον ίδιο εαυτό του.

‘Η άποκόλυψη αυτή όμως, σημαίνει δάσκηρη πορεία. Διότι ή άναστήλωση είναι άσκημη σε βρεφικό στάδιο. Τό μόνο που έμεινε με κάποια ασφάλεια είναι τό κείμενο, παραδομένο άπ’ τό Βυζάντιο ύστερα από αναρίθμητες αντίγραφές μέσα στους αιώνες. Εύτυχώς που δίπλα στο κείμενο της τραγωδίας υπάρχουν και ή άρχαία φιλολογία καθώς και τά άγνοισμολογικά ή γλυπτικά τεκμήρια.

Είμαι βέβαιος ότι ήδη από τώρα μπορεί να

άρχισει ένα θεμελιώδες έπιστημοκαλλιτεχνικό ξαναζωντανέμα το ύπαύματος εκείνου, που μόνο μ’ αυτόν τον τρόπο θα διοχετευθή σε μας, δημιουργικά.

‘Αμάρτημα τό κομμάτισμα της τραγωδίας

‘Ανάγκη λοιπόν να θεωρήσουμε σαν τριπλή άμαρτία, πολιτιστική, ιστορική και καλλιτεχνική, τή κομματιαστή μεταχείριση της τραγωδίας, έτσι όπως συχνά γίνεται σήμερα όπου παίζουμε με τό μύθο (ύπόθεση) και με ποικίλα περιδήματα σκηνοθεσίας, ένδυματολογίας, χορογραφίας, ύφους, μουσικής κλπ., και κυρίως με τίς μεταφράσεις που ποτέ δεν θα φτάσουν ούτε καν στη φτέρνα του άρχαιου κείμενου, έστω κι αν καμιά φορά, οι Νεοέλληνες καλλιτέχνες, σκηνοθέτες, υποκριτές, μουσικοί κλπ., δείχνουν και προσόντα και κάνουν και προτάσεις σπουδαίες και άξιόλογες.

‘Η τραγωδία είναι ένα σύνολο ένιαίο με μεγάλες άπαιτήσεις και πολιτισμού και τέχνης.

‘Η δόση θα πρέπει να είναι ένα κέντρο μελέτης και άσκησης της τραγωδίας όπου ειδικοί: φιλόλογοι, άρχαιολόγοι, ιστορικοί, μαζί με καλλιτέχνες ζωντανούς, σε στενή συνεργασία, θα αναλάβουν τήν πολύπλευρη και μακροχρόνια οσδοική άναστήλωση με πραγματοποιήσεις (έρμηνείες) τέτοιες, που να στέκουν και ιστορικά αλλά και καλλιτεχνικά. Διότι μόνο ή τέχνη έχει τή δύναμη να άναζωγονήσει με έμεση διοχέτευση, τον άρχαιο θησαυρό.

Πιστεύω δέ τό εξής: κάθε προσπάθεια άόφουα με τάλαντο κατωμένη, δρίσκει έμεση άπήχηση στον έλληνικό λαό, που πάντα θα ξαίρει να κρίνει στη πράξη κάθε έρμηνεία τέτοιου τύπου.

‘Η μουσική των χορικών άκολουθεϊ τό άρχαίο κείμενο

‘Εδώ στην ‘Ελένη, επειδή δεν υπάρχει άκόμη τέτοιο κέντρο, έγιναν όρισμένες προσπάθειες άναστήλωσης με τήν έλπίδα και πεποίθηση ότι θα ολοκληρωθούν σε έρχόμενες εκδηλώσεις.

‘Η μουσική όρισμένων χορικών είναι γραμμένη στο άρχαίο κείμενο με τή προφορά που ή σημερινή φωνητική έπιστήμη δρής (κι’ όχι δ’ ‘Ερασμος), μελετώντας συγκριτικά κυρίως τίς έπιγραφές της ‘Αττικής του —ε— αιώνα.

‘Εγραφα τά μέλη με δόση τά μακρά και δραχέα, και τούς τόνους που έσημαιναν: ‘Εγώ = Εσοδ με άναδίβαση μελωδική μιάς τέταρτης ή πέμπτης περίπου, του δεύτερου όμικρον άπλως = χαπλός, δηλαδή, με άναδίβαση μελωδική του πρώτου όμικρον κατά μιά τέταρτη ή πέμπτη (ή τέταρτη είναι διάστημα μελωδικό όπως στο ‘εποι-διά σαν θέ-τε λε-βεντία και...»). ‘Η δορεία δεν άναδιβά-ζει ούτε καταβιβάζει μελωδικά τό φωνήεν.

Δέν υπάρχει άμφιβολία ότι έτσι είπωμένα τά άρχαία άποκτούν τή πραγματική φωνητική άπόσταση άπ’ τήν νεοέλληνική γλώσσα και πολύ περισσότερη όμορφιά, ή σύγχυση λιγοστεύει. αυτό δέ επιτρέπει μεγαλύτερη άνεξαρτησία.

Κριτική αλλά και δημιουργική στο πλαίσιο-σμα που θα κάνει ο Νεοέλληνας στον άρχαίο πολιτισμό.

Στήν εποχή του άρχαιου δράματος ύπήρχε ύποτυπώδης πολυφωνία!

Οι μελωδικές γραμμές που έγραφα άκολουθούν στενά τό κείμενο δηλαδή τήν μελωδία της ίδιας της άρχαίας άττικής γλώσσας. ‘Η δεύτερη φωνή έχει περισσότερη έλευθερία κίνησης και έμπνέεται κι από τήν άρχαία θεωρία αλλά και από δείγματα άρμονίας δημοτικών τραγουδιών ‘Ηπειρού, Δωδεκανήσου ή και Πόντου. ‘Η προσωπική μου αντίληψη είναι ότι θα ύπήρχε κάποια ύποτυπώδης, αν μη έντεχνη, πολυφωνία. Τό στηρίζω δέ στον διπλό σϋλό (δές τούς σύγχρονους άσκαυλους) στο πρόβλημα της ‘επόκρουσης’ και με διαίσθηση βέβαια, διότι όσα μουσικά κείμενα (λιγοστά) φτάσαν μέχρι σ’ έμάς δεν άναφέρουν ούτε ύπόκρουση ούτε δεύτερη φωνή. ‘Αλλά ή λύση που έδωσα είναι άποτέλεσμα πολλών άποπειρών, μελετών και στοχασμών που έκανα γύρω άπ’ αυτό τό θέμα.

Τέλος ή συνοδειάκη μουσική τυμπάνων, σημάτων κλπ που ύποκρούει τό χορικό τής Δήμητρας και Περασφόνης, είναι παρμένο άπ’ τή σύνθεση ‘επεσφάσας’ για έξη παίχτες κρουστών που είχα γράψει πριν άπ’ τήν «Ελένη» για τήν περίφημη όμάδα κρουστών των έξη του Στρασβούργου.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΞΕΝΑΚΗΣ